

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria-Vlada-Government

**Ministria e Tregtisë dhe Industrisë - Ministarstvo Trgovine i Industrije - Ministry
of Trade and Industry**

Departamenti i Tregtisë/ Departament Trgovine / Department Of Trade

Analitički Izveštaj o Trgovini Uslugama - IKT Sektor

Autor: Mirsad Simnica
Shqipe Jashari

Jul 2017

Uvod

Trgovina uslugama na Kosovu u 2016 godini dostigla je ukupno 1,498 Milijardi Evra. Od ovog iznosa, ukupan izvoz uključuje iznos od 1.038 Milijardi Evra, dok je ukupan iznos uvoza iznosio 460 Miliona Evra. Ovo ukazuje pozitivan trgovinski bilans od 579 Miliona Evra. Ako ga uporedimo sa 2015, vidimo da je izvoz usluga iznosio 887 Miliona Evra, dok je uvoz u međunarodnom trgovanju uslugama rezultirao sa 467 Miliona Evra. Na osnovu ovih podataka, vidimo da postoji pozitivan trend povećanja izvoznih usluga za 151 Milion Evra više prihoda ili izračunata u procentima za 17%.

Glavni sektori koji su doprineli pozitivnom trgovinskom bilansu za period (januar - decembar 2016) su: putovanja (turizam) sa izvoznom vrednošću od 809 Miliona Evra, praćene poslovnim i profesionalnim uslugama sa 63 Miliona Evra, informacionih i komunikacijskih usluga (ICT) sa 48,5 Miliona Evra građevinskih usluga sa 13 Miliona Evra i vladinim uslugama sa 35,5 Miliona Evra.

Trgovina Uslugama / Trgovinski bilans u periodu 2014-2016

Godina	Izvoz usluga	Uvoz usluga	Bilans
	<i>miliona evra</i>	<i>miliona evra</i>	<i>miliona evra</i>
2016	1038.4 (miliard)	473.4	565
2015	951.5	494.4	457.1
2014	928.6	468.7	459.9

(Izvor: Centralna Banka Kosova)

Ovaj analitički izveštaj ima za cilj objasniti ulogu ICT sektora u trenutnoj ekonomskoj situaciji na Kosovu i mogućnosti rasta i širenja fokusirajući se više na dodatnu vrednost.

Izvoz Usluga / Sektor ICT

Godina	2014	2015	2016
	<i>miliona evra</i>	<i>miliona evra</i>	<i>miliona evra</i>
Kompjuterskih, informacionih i komunikacijskih usluga	77.7	54.8	48.4

(Izvor: Centralna Banka Kosova)

Od podataka za izvoz u tabeli vidimo da imamo negativan trend koji u odnosu na 2016 kada je izvoz ICT usluga iznosilo 48.4 Miliona Evra sa 2015 gde izvoz je bio 54,8, može se videti da imamo pad od 6.4 Miliona Evra, is toga sledi da za ICT kompanije u ciljnim zemljama, najvažnije prepreke za izgradnju izvoznih kapaciteta tokom godina bile su: nedostatak brenda domaće informacione industrije, nedostatak poslovnih kontakata u ciljnim tržištima, kao i nedostatak tržišnih informacija. Ali, postoje i neke osnovne prepreke: zahtevi za vize ili kulturne i jezičke barijere, čak i troškovi izvoza i osoblja sa iskustvom za obavljanje ove vrste aktivnosti. Sve su to izazovi koji još uvek nisu rešeni, a treba suočiti u bliskoj budućnosti, tako da ove kompanije mogu da iskoriste pun potencijal jednog od najprofitabilnijih industrija.

Intervencija Vlade

Vlada Kosova je svesna da su elektronske komunikacije kritična komponenta širokog spektra nacionalnih ekonomskih aktivnosti od vitalnog značaja za uspostavljanje i negovanje međunarodnih trgovinskih odnosa i od ključnog značaja za socijalnu koheziju i širenje znanja među svim društvenim slojevima. Stoga, u saradnji i tehničku pomoć EU je izradila dokument pod nazivom "Digitalna Agenda za Kosovo 2013-2020".

Politike sektora Elektronskih Komunikacija - Digitalna Agenda za Kosovo 2013-2020 su izrađeni imajući u vidu da je razvoj informacione tehnologije dinamičan proces koji neprestano prolazi kroz nagle promene u brojnim oblastima javnih i državnih aktivnosti, a uspešno uključivanje javnog sektora u promovisanju pozitivnih i svođenje na minimum negativnih efekata u ovom procesu veliki je doprinos održivom razvoju informacionog društva.

Cilj Politika je da se definišu prioriteti, ciljevi i zadaci razvoja ICT kako bi se maksimalno povećale socijalne i ekonomske prednosti koje pružaju te tehnologije, a posebno internet, kao veoma važan instrument za ekonomske i socijalne aktivnosti, čije korišćenje omogućava pružanje i prijem usluga, poslova, pristup zabavi, komunikaciju i slobodno izražavanje mišljenja. Politike tretiraju Informaciono Društvo, kao otvoreno i obrazovano društvo, čiji članovi koriste ICT efikasno u svim oblastima aktivnosti.

Strateški cilj Politika je da se poboljša kvalitet života za stanovnike Kosova i poslovnog okruženja za preduzeća korišćenjem mogućnosti koje su stvorile informacione i komunikacione tehnologije i

povećanje procenta korisnika interneta na Kosovu na najmanje 85% do 2020 godine. Glavni ciljevi ovih politika su:

1. Razvoj ICT infrastrukture.
2. Razvoj elektronskih sadržaja i usluga i promovisanje njihovih korišćenja.
3. Unapređenje veština stanovnika Kosova u korišćenju ICT.

Prvi cilj je da se obezbedi konzistentan razvoj u geografskom smislu širokopojsnih elektronskih komunikacionih mreža (broadband) na celoj nacionalnoj teritoriji i promovisanje korišćenja elektronskih komunikacionih usluga.

Drugi cilj je da se postigne sigurnost i integritet elektronskih komunikacionih mreža i usluga radi povećanja poverenja javnosti i poslovnih subjekata u kibernetički prostor.

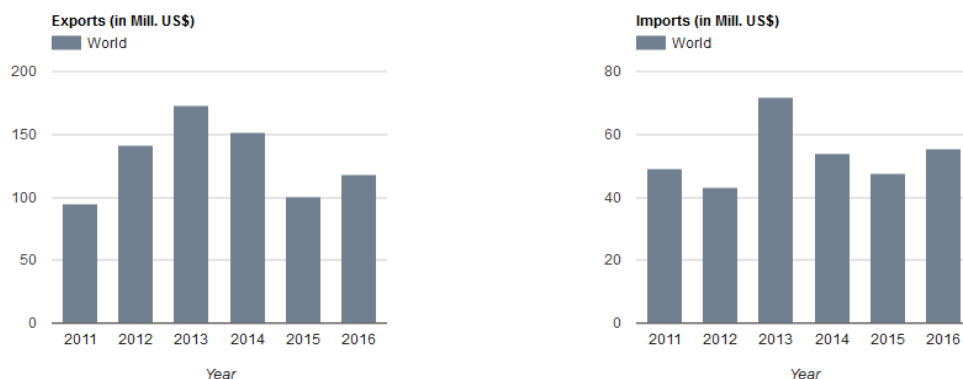
Treći cilj je promovisanje razvoja e-poslovanja. Cilj je da se podstaknu stanovnici Kosova da stiču neophodna znanja i veštine za uspešno korišćenje ICT i da se uključe u informaciono društvo, radi poboljšanja kvaliteta njihovog života i smanjenja njihove socijalne isključenosti (2013-2020 Digitalna Agenda Kosova MZHE).

Trgovina uslugama u Albaniji

Usluge u Albaniji igraju veoma važnu ulogu i čine 52.3% BDP-a u 2015 godini (STO, 2016). Izvoz usluga u 2015 dovelo do 2 milijarde evra, 1.5 milijardi evra u uvozu, i bilans od 500 miliona evra (Izveštaj EU, 2016). Sektori koji su najviše doprineli bili su: putovanja, turizam, komunikacione usluge i poslovne usluge.

ICT sektor je jedan od sektora sa najboljim performansama u Albaniji i na osnovu podataka STO u 2015 godini, izvoz porastao za 18% od 100 miliona evra u 118 miliona evra, dok je uvoz iznosio 55 miliona evra. Tabela broj 2 ilustruje promene tokom godina i uključene podsektore.

Tabela. Br.2: Statistika ICT sektora, izvoz i uvoz u Albaniji

	Partner	Value (Mil.US\$)			% in total services - 2016	% in world - 2016	Average growth		
		2014	2015	2016			2005 - 2016	2015	2016
Exports									
Telecommunications services									
World	151.22	100.64	118.32	4.5	100.0	5	-33	18	
Audiovisual and related services									
World	2.38	1.47	3.04	0.1	100.0	79	-39	107	
Postal and courier services									
World	4.15	1.81	1.96	0.1	100.0	23	-56	8	
Imports									
Telecommunications services									
World	53.91	47.77	55.26	3.2	100.0	13	-11	16	
Audiovisual and related services									
World	2.39	2.37	2.73	0.2	100.0	13	-1	15	
Postal and courier services									
World	1.87	1.21	1.07	0.1	100.0	29	-35	-11	

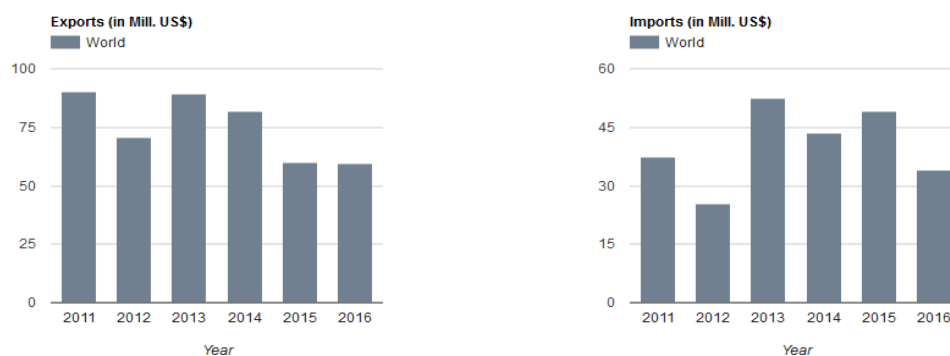
(Statistika STO, 2016)

Što se tiče fiskalnih politika, od 2002 Albanija je robe i usluge oslobodila od carinskih obaveza. Cilj Vlade je bio da podstakne ICT sektor u uvoz nove i inovativne tehnologije po pristupačnim cenama, povećanje ljudskih kapaciteta i povećanja zaposlenosti. Za razliku od zemalja u regionu u koje carine razlikuju od uvoznih proizvoda, Albanija je primenilo opštu i nediskriminatornu meru za sve robe i usluge u ovom sektoru. Što se PDV tiče, većina robe i usluga koje se odnose na ICT sektora, sa potencijalom za razvoj ovog sektora podležu PDV umanjen, u rasponu od visokog 20% pa do najmanjeg 8%.

Trgovina uslugama u Makedoniji

Trgovina uslugama u Makedoniji u 2016 godini kada govorimo o izvozu je oko 1.6 milijardi evra, dok je uvoz 1,3 milijarde evra. Sektori sa najboljim performansama su: usluge putovanja & turizma, poslovne usluge, ICT usluge i usluge transporta. Što se tiče ICT usluga, vrednost izvoza za 2016 je 60 miliona evra, a u odnosu na prethodne godine je smanjen. Tabela br.3 ilustruje promene tokom godina i uključene podsektore.

Tabela. Br. 3: Statistika ICT sektora, izvoz i uvoz u Makedoniji

	Partner	Value (Mil.U\$S)			% in total services - 2016	% in world - 2016	Average growth		
		2014	2015	2016			2005 - 2016	2015	2016
Exports ⓘ									
Telecommunications services ⓘ									
	World	81.83	60.15	59.76	3.7	100.0	3	-27	-1
Audiovisual and related services									
	World	7.29	9.67	7.01	0.4	100.0	9	33	-28
Postal and courier services ⓘ									
	World	3.56	2.63	2.80	0.2	100.0	10	-26	6
Imports ⓘ									
Telecommunications services ⓘ									
	World	43.61	48.98	34.04	3.0	100.0	5	12	-30
Audiovisual and related services									
	World	18.40	16.49	12.27	1.1	100.0	13	-10	-26
Postal and courier services ⓘ									
	World	3.50	3.02	3.58	0.3	100.0	29	-14	19

(Statistika STO, 2016)

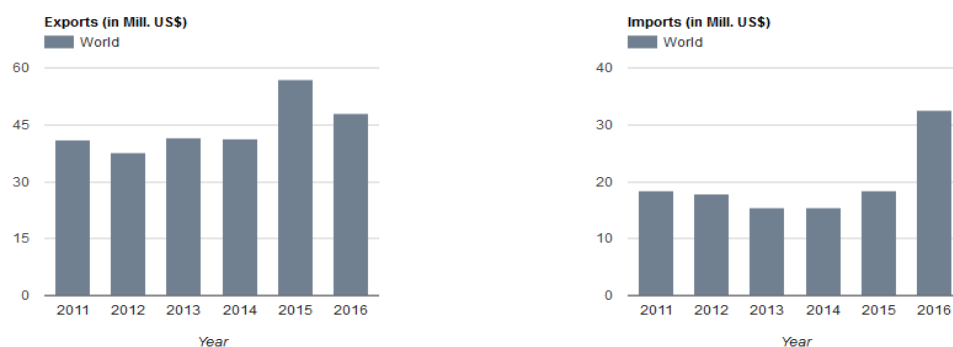
Kako se ICT sektor u Makedoniji smatra veoma važnim, u 2007 godini Vlada ove zemlje počela je primenjivati politiku "Svako dete treba imati pristup kompjuterskom uređaju" promenjujući fiskalne politike u zemlji. Uz eliminaciju carinskih tarifa i smanjenje PDV-a sa 18% na 5%, Makedonija je u vrlo kratkom vremenskom periodu postigla postati atraktivno mesto i za zemlje regiona u pogledu ove oblasti i proizvoda/usluga koje su pružili. Kao rezultat ove politike,

Makedonija je zabeležila rast i u drugim oblastima kao što su: turizam, trgovina na malo, poslovne i profesionalne usluge (ICT STIKK Report, 2011).

Trgovina uslugama u Crnoj Gori

Takođe, u 2016 godini Crna Gora u pogledu trgovine uslugama generalno imala dobre performanse i pozitivan bilans. Izvoz u 2016 godini iznosio je oko 1.4 milijarde evra, a uvoz 517 miliona evra. Iz ovoga se može videti da je Crna Gora imala izuzetno visok pozitivan bilans od oko 883 miliona evra. Sektori koji su imali najbolje performanse bili su: turizam & putovanja; rekreativne usluge, kulturne i sportske usluge; transportne usluge; i ICT usluge. Tabela br.4 ilustruje promene tokom godina i uključene podsektore.

Tabela br.4 Statistika ICT sektora, izvoz i uvoz u Crnoj Gori

	Partner	Value (Mil.US\$)			% in total services - 2016	% in world - 2016	Average growth		
		2014	2015	2016			2005 - 2016	2015	2016
Exports ⓘ									
⌵	Telecommunications services ⓘ								
	World	41.31	56.95	48.04	3.4	100.0	...	38	-16
⌵	Audiovisual and related services								
	World	2.12	1.80	2.25	0.2	100.0	...	-15	25
⌵	Postal and courier services ⓘ								
	World	0.86	0.72	0.53	0.0	100.0	...	-16	-26
Imports ⓘ									
⌵	Telecommunications services ⓘ								
	World	15.51	18.35	32.52	6.3	100.0	...	18	77
⌵	Audiovisual and related services								
	World	14.81	13.56	16.23	3.1	100.0	...	-8	20
⌵	Postal and courier services ⓘ								
	World	0.88	2.30	1.37	0.3	100.0	...	161	-40

(Statistika STO, 2016)

Crna Gora je takođe eliminisala carinske tarife uz stupanje na snagu SSP-a, a takođe je promenila fiskalne politike primenom smanjenja PDV-a sa 19% na 7% u 2013 godini na sve proizvode i usluge.

Uloga ICT u ekonomskom razvoju

Uloga ICT-a je važna u procesu ekonomskog razvoja, jer deluje kao sredstvo za poboljšanje produktivnosti i donošenje dodatne vrednosti. Dodatne karakteristike ICT-a su da predstavlja važan indikator inovacija i aktivnosti zasnovane na znanju, koja sa druge strane utiču na ekonomski rast. Kao direktan rezultat trenutnih ekonomskih potreba i tekućeg tehnološkog razvoja, ICT industrija prolazi kroz niz ključnih izazova. Kako bi ostali relevantni za klijente i njihovih klijenata, sve više je važno za preduzeća da blisko prate razvoj tako što će prilagođavati osnovne proizvode i usluge kako bi ispunili nove zahteve tržišta.

Tržište ICT na Kosovu, iako manji nego u zemljama u regionu, je prijavljeno da registruje stalni rast, što je više nego u zemljama u okruženju. ICT preduzeća očekuju da rastu više na lokalnom nivou, u oblastima kao što su pružanje Internet usluga, razvoj/programiranje softvera, održavanje i popravke, prodaja prodavalaca, inženjerske usluge, obuka/sertifikacija, informacione usluge i veb razvoj.

Međutim, za svaki značajan porast potrebno je ispuniti neke uslove, najhitnije je stvaranje povoljne poslovne klime za ICT, uvođenjem poreskih i carinskih plaćanja u poređenju sa susednim zemljama i stvaranje drugih podsticajnih shema za ICT. Neke fiskalne politike koje je Vlada preduzela mogu imati veliki uticaj kako na ICT industriji na Kosovu, tako i na ne-ICT delatnosti.

Većina ICT kompanija na Kosovu (88%) su porodične, 2% imaju većinsko vlasništvo, 3% imaju jednako vlasništvo nad Kosovskim i stranim vlasnicima, a 8% su kompanije sa stranim kapitalom. Važno je napomenuti da postoji više ICT kompanija sa mešovitim Kosovskim i stranim vlasništvom, kao i kompanije sa svim stranim vlasništvom. Takođe se primećuje da je ICT sektor dobro organizovan, gde više od polovine ICT kompanija su članovi jedne industrije ili profesionalnog udruženja, dok 80% kompanija koje nisu ICT-i nisu.

Većina ICT kompanija (87%) ima svoje klijente na Kosovu, sa malim brojem preduzeća (13%) koja imaju klijente u inostranstvu (sa 3.3% u 2010). Glavna industrija koja je trenutno ciljana od većine ICT kompanija na Kosovu je Telekomunikacija (66%), zatim Vlada, Policija i Usluge Hitne Pomoći (46%) i Finansijski Sektor (45%). Ostale ciljane industrije su maloprodaja, veleprodaja, profesionalne, naučne i tehničke usluge, obrazovanje i obuka itd. (IT Barometar - STIKK, 2016).

ICT industrija je od strateškog značaja za ekonomski i društveni razvoj Kosova iz nekoliko razloga:

- Razvoj ICT sektora bi direktno uticalo na ekonomski rast stvaranjem radnih mesta i stvaranjem prihoda.
- Uzimajući u obzir konkurentnu strukturu i prednost ICT industrije na Kosovu, zemlja ima potencijal da sledi primer Estonije i Bugarske koristeći ICT industriju kao katalizator za ekonomski rast.

Pozitivni efekat ICT industrije na stvaranje novih radnih mesta je pojačana činjenicom da je ICT industrija intenzivne radne snage i intenzivnih veština. U ICT industriji (posebno u razvoju softvera) stepen je postignut kvalifikovanjem i zapošljavanjem više ljudi. Što se tiče zaposlenosti, razvoj ICT sektora ima dva pozitivna efekta: kvantitativno povećanjem broja radnih mesta i kvalitativno stvaranjem zapošljavanja za najkvalifikovanije ljude. Stoga, ICT sektor na Kosovu može igrati važnu ulogu u smanjenju nezaposlenosti, posebno među mladima.

S obzirom da trgovina uslugama u svim zemljama ima ključnu ulogu u ekonomskom razvoju, ICT-sektor se takođe razvija, što će imati direktan uticaj na izvoz. Rast izvoza je posebno važan za Kosovo, zbog negativnog trgovinskog bilansa i relativno malog i nedovoljno razvijenog domaćeg tržišta. Rast izvoza ICT će obezbediti brojne dugoročne koristi za Kosovo, kao što je ubrzavanje transformacije u ekonomiju zasnovanu na znanju putem prenosa tehnologije i stvaranja boljih radnih mesta i većih zarada.

Kao inter-sektorska tehnologija, ICT je katalizator inovacija proizvoda i procesa. Štaviše, ICT igra ključnu ulogu u ekonomiji zasnovanoj na znanju, gde će se njen strateški značaj značajno povećati zbog mega trendova kao što je Internet stvari. Stoga, ICT mogu igrati odlučujuću ulogu u povećanju kapaciteta za inovacije Kosovske ekonomije. Pored toga, ICT sektor može takođe poslužiti kao katalizator za preduzetništvo i stvaranje živahnog start-up-a. Jedan takav slučaj je Kosovski Centar za Inovacije (ICK), koji pokazuje potencijal ICT industrije za preduzetništvo i inovacije. (Kosovska Strategija za IT Strategija)

Zemlje u razvoju sa snažnim nacionalnim ICT industrijama su obično bolje da privuku strane direktne investicije (SDI). Stoga, promocija Kosovske ICT industrije može pomoći u stimulaciji

stranih investitora i privući više SDI poboljšanjem imidža, tehničke osnove i veština, i poslovne klime.

Nalazi iz ostvarenih poseta i identifikovane barijere

Skupština Kosova usvojila je Zakon o Uslugama 10 marta 2017 godine, koji je objavljen u Službenom Glasniku 3 aprila 2017 godine. Na osnovu ovog zakona, Ministarstvo Trgovine i Industrije, odnosno Departman Trgovine, je zainteresovan i angažovan da dalje pomaže u razvoj sektora usluga sprovodeći istraživanja o kompanijama koje pružaju usluge unutar i van Kosova, fokusirajući se na zahteve kompanija i profesionalnih udruženja za ojačanje sektora usluga i smanjenje, uklanjanje trgovinskih, pravnih i administrativnih barijera.

Ovim povodom u periodu februar-april 2017 posećene su Komore, Udruženja i različite privatne kompanije sa ciljem da se utvrde moguće barijere u pružanju usluga.

Teme koje su razmatrane na tim sastancima su:

1. Informisanje o trenutnom radu Ministarstva Trgovine i Industrije odnosno Departmana Trgovine u vezi sa regulisanjem i olakšavanjem postupaka pružanja usluga.
2. Informisanje o Zakonu o Uslugama.
3. Informisanje za pregovore o uslugama sa zemljama CEFTA.
4. Priznavanje profesionalnih dokumenata i kvalifikacija u zemljama regiona.
5. Pružanje informacija o vrstama usluga koje kompanije nude, da li su ponuđene usluge unutar ili izvan zemlje. Eventualne barijere s kojima se suočavaju prilikom pružanja usluga.
6. Ostala pitanja vezana za novi zakon i poslovne zahteve.

U ICT sektoru posećene su kompanije: Baruti AG, IQ to Link, 3CIS, Gjirafa i STIKK udruženje, a pitanja koja su identifikovana u ovom sektoru su sledeća:

- Smanjenje ili uklanjanje carine u IT opremi
- Veće promovisanje ICT sektora
- Kulturne i jezičke barijere

Dok, najistaknutije barijere su:

- Zahtevi za vizu
- Nedostatak imenovanja (brendiranja) domaće IT industrije u inostranstvu
- Nedostatak podrške vladinih institucija (šeme za finansiranje izvoza, itd.)

Nalazi iz ostvarenih poseta u Albaniji i Crnoj Gori

20 i 21.06. 2017 godine obavili smo istraživačke posete za Trgovinu Uslugama - ICT Sektor u Tirani i Podgorici. Tokom boravka na ova dva mesta održali smo sastanke sa zvaničnicima Departmana za Inovacije i Dobro Upravljanje i šefom AITA udruženja (Albanian IT Association) iz Tirane i zvaničnicima Ministarstva Javne Uprave, Departmana za Inovacije i sa nezavisnim stručnjakom iz oblasti ICT, Podgorica.

Teme koje su razmatrane:

- Informacije o aktuelnom radu institucije u pogledu regulisanja i olakšavanja postupaka pružanja usluga (fiskalna politika, carina i PDV)
- Prezentacija i diskusija o pitanjima ICT sektora i pružanju ICT usluga
- Da li i kako su regulisane ICT usluge (Komore, Asociacije, Udruženja, itd.)
- Koje su moguće barijere sa kojima se ICT sektor suočava u pružanju usluga
- Sektor ICT - neki statistički podaci o Albaniji i Crnoj Gori i njihovoj relevantnosti za upoređivanje sa Kosovom
- Priznavanje Profesionalnih Kvalifikacija
- Uspostavljanje Jedinstvene Kontaktne Tačke.

Sa Albanske strane smo obavešteni da se tehnološka oprema koja se uvozi u zemlji podleže carini 0, odnosno da su oslobođeni carine, dok je u pogledu PDV-a većina roba i usluga vezanih za ICT sektor, sa potencijalom za razvoj ovog sektora primenjuje se odbitni PDV koji se kreće od najviših 20% do najmanjeg od 8%.

Albanija, kao i Kosovo ima regulisane ICT usluge, a predstavlja ih ICT Udruženje iz Albanije.

Što se tiče mogućih barijera sa kojima se ICT sektor suočava u Albaniji, to je stalna podrška MSP, nedostatak start-up fondova, finansiranje proširenja operativnih kapaciteta itd.

Što se tiče Jedinstvene Kontaktne Tačke - Albanska vlada intenzivno radi na uspostavljanju portala E-Vlada koristeći PVK metodologiju, ali uključujući i više institucija i informacija i pristupa njima u kraćem vremenu.

Sastanci su zatvoreni diskusijama na kojima su razmenjena iskustva iz oblasti usluga i navedenih tema, takođe razgovarano je i o mogućnostima bilateralne saradnje za ICT sektor. Potreba za saradnjom za dalji razvoj regiona kroz:

- Razvoj cross-border (prekograničnih) usluga i interakcije sistema i usluga;
- Povećanje kapaciteta, veštine i promovisanje saradnje nove generacije,
- Stvaranje zaposlenja za novu generaciju itd.

Što se tiče sastanka u Crnoj Gori, utvrdili smo da ova zemlja nema nikakvo udruženje ili komoru za ICT. Nažalost, ICT sektor nije bio dobro regulisan i u razgovoru sa Crnogorskom stranom oni su bili veoma zainteresovani da saznaju više o nama i našem ICT sektoru, od regulacije do statistike. Fiskalne politike u Crnoj Gori su takođe bile povoljnije nego na Kosovu. Crna Gora je takođe eliminisala carinske tarife uz stupanje na snagu SSP-a, i takođe je promenila fiskalne politike primenom smanjenja PDV-a sa 19% na 7% u 2013 godini na sve proizvode i usluge.

Zaključci

Dok postoji veliki broj sektora u kojima su važni poreski prihodi, kada je reč o ICT sektoru, poreske obaveze igraju vrlo malu ulogu ili uopšte, posebno u opremi za obrazovanje i obuku. Eliminisanje ovih obaveza uticalo bi na dugoročni ekonomski razvoj zemlje, jer je direktno povezano sa naprednijim obrazovnim sistemom, a kao rezultat smanjenja poreza potrošnja bi se povećala u zemlji i kao rezultat bi se stvorili nova radna mesta. Pored toga, kao dobra politika da kroz ICT proizvode i usluge meta za njihovu prodaju tokom letnje i zimske sezone bilo bi Kosovska dijaspora, a i za strane turiste koji bi došli na godišnji odmor na Kosovu, kao i strane misije i njihove delegacije prisutne u zemlji.

ICT sektor je povezan sa mnogim drugim sektorima koji bi generisali prihod za budžet zemlje. Izrada odgovarajućih i dobro ciljanih fiskalnih politika analiziranih u nekim istraživanjima OECD-a bi povećalo BDP za 2-3% za zemlje u razvoju (ITIF, 2016). Neki od sektora koji se odnose na ICT su: poslovne i profesionalne usluge; turističke usluge, usluge kulture, finansija i osiguranja; transportne usluge itd. Do 2016 godine više od 120 zemalja širom sveta smanjilo je svoje poreske obaveze ili čak eliminisalo kako bi stimulisalo ICT sektor. Na osnovu podataka zemalja regiona, vidimo da su zemlje poput Albanije, Makedonije i Crne Gore eliminisale carine i smanjile PDV. Stoga, na osnovu ovih dokaza, vreme je da Kosovo promeni svoju fiskalnu politiku kako bi maksimizirao ovaj sektor

koji nastavlja da ima pozitivne rezultate i doprinosi trgovinskom bilansu usluga i istovremeno biti konkurentniji sa zemljama regiona.

Bibliografija

Digitalna agenda Kosova - Ministarstvo za Ekonomski Razvoj, 2013-2020.

Agencija za Statistiku Kosova, 2017

Centralna Banka Kosova– Bilans Uplata (BOP), 2017

Barometri i IT-së, STIKK 2016.

ICT STIKK Izveštaj, 2011

Svetska Trgovinska Organizacija - Statistike Crne Gore, 2016.

Svetska Trgovinska Organizacija - Statistike Makedonije, 2016.

Svetska Trgovinska Organizacija - Statistike Albanije, 2016

Strategija Kosova za IT, 2016.

ITIF, 2016